

СТАНОВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ІНДИВІДА: ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

ГОДЯК А.І. - здобувач кафедри теорії та історії держави і права факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС

УДК 347:351.74

Стаття посвячена одній из основных проблем общества, а именно становлению работника органов внутренних дел как индивида. Цель данной статьи заключается в том, чтобы акцентировать внимание на решении фундаментальной проблемы общества: становление работника органов внутренних дел как индивида. Автором проведена параллель между становлением работника органов внутренних дел и формированием человека как полноценного члена общества.

Ключові слова: працівник органів внутрішніх справ, індивід, фундаментальна проблема, становлення особистості індивіда, людина, особа, особистість, формування індивіда, детермінація.

Актуальність

Реформування органів внутрішніх справ України неодмінно пов'язане з формуванням нових підходів до функціонування правоохоронної системи. Це у свою чергу породжує певні проблеми, основною з яких є становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда.

Постановка проблеми

Проблема становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда корелюється з необхідністю реформування як всієї правоохоронної системи України, так і системи органів внутрішніх справ зокрема.

Метою статті є постановка фундаментальної проблеми суспільства, а саме ста-

новлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда.

Виклад основних положень

Проблема становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда завжди була органічно “вплетена” в коло проблем, пов'язаних із сутністю будь-якої моделі соціуму. Тому вона не виокремлювалася як в теоретичних, так і в практичних дослідженнях. На нашу думку, це є вірним, оскільки ми стоїмо на позиціях єдиного підходу до становлення індивіда на основних етапах його формування як повноцінного члена суспільства. Становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда є наступним етапом вирішення фундаментальних проблем суспільства. Зупинимось на першопочаткових стадіях становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда.

Дана проблема не раз висвітлювалася у значній кількості праць відомих мислителів і правників, які тією чи іншою мірою досліджували різні сторони становлення індивіда.

Так, у платонівському діалозі “Бенкен” Алквіад розповідає, що одного разу під час облоги Потідеї Сократ, замислившись, простояв, не зрушивши з місця, цілу добу [1, с.114]. Виходить, що треба звертати увагу на свої недоліки і мати на увазі, що вони ніколи не зникнуть. Отже, справа не в тому, щоб зробити з себе ідеально позитивну людину, а в тому, щоб вчасно розпіз-

навати себе і відповідно діяти. “Роби, що хочеш – все одно розкаєшся”, – проголошував Сократ [2, с.224], відстоюючи ідею безперервності самопізнання і вічного супутника особистості – стану невдоволення, неможливості самозаспокоєння. Діоген Лаертський передав й іншу думку філософа, сформовану словами – “нічого понад міру”.

Становлення особистості індивіда – процес, не завжди адекватний потенціям індивіда у конкретний момент. Це значить, що індивід може нарощувати свої сутнісні сили або безвідповідально їх розтринькувати, тоді процес їх розкриття буде глибший і повніший, або ж навпаки. У “Меноні” Сократ стверджував, що навіть раба можна навчити чистої математики. Таким чином, давньогрецький мислитель по-іншому, ніж Платон, розумів справедливість, відстоюючи автономію етики і вперто ігноруючи проблеми природи. Він навіть не допускає думки про природну обраність людей і вважає, що всі здатні до самовдосконалення. Важливо, щоб людина навчилася цьому – мистецтву пробудження власної самодостатності. А це можливо лише одним способом, що, за його описом, нагадує допомогу породіллі (маєвтика). Тим, хто прагне навчатися, можна допомогти позбавитися забобонів, тобто навчити їх самокритики і того, що істину важко осягнути [3, с.149].

Індивід у середні віки – це не якась завершена соціоприродна система, сутнісні сили якої внутрішньо взаємопов'язані і створюють певну гармонію, цілісність. Тому він не є індивідуальністю, яку суспільство шанує саме за її неповторність, унікальність. Навпаки, суспільну вартість в особистості отримує те, що виступає типовим, стандартним, що дозволяє соціуму без особливих зусиль порівняти її з іншими, вивести її масштаб, поставити в ранжир, включити в спілкування та колективну дію. Визнання середньовічними мислителями того факту, що “неподільне, індивідуальне невиразне” виявляє принциповий підхід тієї епохи на зверхність, насамперед стереотипного, надіндивідуального. Тому особистість цього часу розу-

міється як набір певних якостей, що більшою чи меншою мірою характеризують типове в ній. Причому таким чином, що кожна з якостей має самостійне значення і не впливає з внутрішньої сутності особистості. “Образ людини – “посудини”, що наповнюється різним зовнішнім стосовно до його сутності змістом, якнайкраще розкриває відсутність в ту епоху уявлень про моральну неповторність індивідуальної та суверенної особистості” [4, с.236]. Більше того, цей зовнішній зміст (вплив) виражається через особисті соціальні якості індивіда, які корелюють (детермінують) його поведінку. Таким чином, окремих вчинок середньовічної особистості впливає з окремої його якості. Як бачимо, про самодетермінованість, самодостатність сократівського індивіда середньовічна філософія навіть мови не веде, хоча мету переслідує навіть формально дуже близьку – спасіння душі, становлення особистості.

Двоїстість (парадоксальність) простежується практично в усьому середньовічному суспільному організмі. Відзначимо її на рівні Августина. У “Сповіді” він, проголошуючи величність Бога і власну мізерність, убогість, все ж в деяких місцях відходить від цього правила, акцентуючи увагу на ролі самопізнання. “Не блукай зовні, а ввійди всередину себе”. І ще: “Люди йдуть дивуватися гірськими висотами, морськими валами, річковими просторами, океаном, що охоплює землю, круговоротом зірок, – а себе самих залишають осторонь” [5, с.168]. Цю ж роздвоєність можна спостерігати і в житті середньовічної особистості. З одного боку, усвідомленість власної оригінальності, неповторності, природна потреба в самореалізації, у вдосконаленні власної індивідуальності, з іншого – відсутність соціокультурних основ для утвердження оригінальності, суспільна вимога до її знищення. Мабуть, звідси та психологічна дисгармонія епохи середніх віків, про яку так багато написано. Вона викликала в особистості емоційне занепокоєння, страждання від духовної і соціальної депресії. Такий стан міг доходити до масштабів масового психозу і глибоких невротичних явищ [6, с.199]. Тому

індивід тієї епохи змушений був, відчуваючи себе унікальністю, старанно приховувати свої справжні погляди, індивідуальні інтереси і потреби. Це вимагало від нього максимальних зусиль, надзвичайного внутрішнього зосередження та вслуховування. Становлення особистості потребувало вияву сили волі індивіда, граничного напруження його інтелектуального, психічного життя, багатократного повторення одних і тих же мислинневих операцій для досягнення найадекватнішої відповідності його людських якостей встановленим нормам. Того ж, “хто відзначився на цьому багатостраждальному шляху, славили за здійснення ... належного, за ідеальну відповідність нормі, за її перевищення, але не за особисту оригінальність, не в образі “індивідуальності” [7, с.13].

Людина суперечлива, як її сутність та існування. За своєю сутністю вона – цілісна істота, котра отримує своє відображення в індивідуальності. “Людина може одночасно приводити в дію одну силу; або, вірніше, все її єство одночасно налаштовується тільки на одну діяльність. Тому людині, як видно, притаманна однобічність, оскільки її енергія слабне, як тільки вона спрямовує її на кілька предметів. Однак вона звільняється від цієї однобічності, якщо прагне об’єднати окремі, часто поодиночі застосовувані сили, і в кожен період свого життя поєднує в одночасному акті вже майже згаслу іскру з тією, котра лише готується яскраво спалахнути, і потребує надати багатоманітності не предметам, на які вона впливає, а силам, завдяки яким вона впливає на них. Істинна ціль людини – найвище і найбільш пропорційне формування її сил в єдине ціле” [8, с.30-31].

Ідея про діяльну сутність людини відіграє в доктрині становлення особистості В. Гумбольдта важливу роль. Людина – не просто діяльна істота. Така її природа зумовлена фундаментальною потребою індивіда в максимально можливому розкритті власних потенцій, котре отримує своє втілення лише в процесі діяльного їх обміну з іншими індивідами як рівними тобі і безумовно цінними для творення твоєї своєрідності. “Люди повинні об’єднуватися не

для того, щоб втратити певні риси своєї своєрідності, а для того, щоб позбавитися всепроникаючої ізоляції; таке об’єднання не повинно перетворювати одну істоту в іншу, а повинно ніби відкривати шлях від однієї до іншої; те, чим володіє кожний для себе, йому потрібно порівнювати з тим, що він придбав у інших, і у відповідності з ним змінитись, але не підкорюватись йому... Безперервне прагнення досягнути найглибшу своєрідність іншого, використати її і, проникаючись найвищою повагою до неї як до своєрідності вільної істоти, впливати на цю своєрідність – причому повага навряд чи дозволить застосувати який-небудь інший засіб, ніж розкриття самого себе і порівняння себе з ним ніби в нього на очах, – все це є найвищим правилом мистецтва людського спілкування” [8, с.43-44].

Певною мірою узгоджується з концепцією людини В. Гумбольдта і гуманістичне вчення засновника класичної української філософії Г. Сковороди. Дивним чином поєднавши здобутки античної філософії з християнством, пантеїстичне світорозуміння з елементами просвітництва, український мислитель зумів акумулювати їх у філософсько-етичну систему, в якій людина, її життя і діяльність, формування особистості, призначення та сенс займають центральне місце. Г. Сковорода мислить як справжній гуманіст і просвітитель. Він вірить у людську природу та впевнений, що радість серця відкрита для всіх і кожного. А тому вона не залежить від посади людини, величини її багатства, місця, яке займає людина в суспільній ієрархії. “Щастя не у знатному чині, ні в обдаруванні тіла, ні в гарній країні, ані в славному столітті, ні в високих науках, ані у багатому достатку Не прив’язав бог щастя ні до часів Авраамових, ні до предків Соломонових, ні до Давидового царювання, ні до наук, ні до становища, ні до природних обдарувань, ні до достатку” [9, с.333]. Правда, це не означає, згідно з думкою мислителя, що щасливою не може бути людина високої посади чи доброго достатку. Може, але ні чин людини, ні її достаток, ні соціальне

становище тощо не є істинними причинами та критеріями щастя.

У цьому сенсі концепція особистісного становлення індивіда у Е. Фромма стала спробою синтезу кількох напрямків: марксизму, фрейдизму, екзистенціалізму. Людина, на погляд філософа, – не тільки результат біологічних компонентів, але і наслідок соціально-економічних умов її життя. Людська природа – той центр, навколо якого розгортаються всі процеси життєдіяльності як суспільства загалом, так і окремих індивідів. Основу цієї природи становить мета – задоволення людського “Я”. “Нам, людям, притаманне глибоко укорінене бажання... реалізувати свої здібності...” [10, с.126]. Таким чином, самореалізація виступає субстанційною потребою особистості, що відображається в релігії індивіда – системі поглядів і дій, якої дотримується певна група людей і яка служить індивідові схемою орієнтації та об’єктом поклоніння [10, с.158]. Людська природа – і рушійна сила діяльності індивіда, і його мета, тому весь життєвий шлях індивіда Е. Фромм подає як процес самоконструювання особистості індивіда. Взаємодія індивідуальної психічної сфери із соціоекономічною структурою детермінує соціальний характер індивіда, який накладає визначальний відбиток на його поведінку і є дзеркалом адаптації індивіда до суспільних умов.

Аналізуючи всі типи суспільних систем в історії, Е. Фромм приходять до висновку, що жодна з них не дає повної можливості адекватного людській природі самовтілення індивіда. Оскільки певною мірою сприяють як володінню, так і буттю – двом базовим рисам людської природи. “Володіння і буття є двома основними способами існування людини, переважання одного з яких визначає відмінності в індивідуальних характерах людей і типах соціального характеру” [11, с.45]. А оскільки це так, “то і володіння, і буття – потенційні можливості людської природи ...” [11, с.126].

Досліджуючи соціальну поведінку через призму світоглядних домінант, доцільно звернути увагу на запропоновану А.Ф. Лазурським та В.І. Мясіщевим кон-

цепцію особистості, яку умовно називають концепцією відносин. Про її суть В.І. Мясіщев, зокрема, пише: “Багатоманітність відносин, що визначають багатобічність та багатство особистості як найскладніший синтетичний продукт історії розвитку, вимагає виокремлення в структурі особистості домінуючих відносин, які характеризують її спрямованість... Кажучи про спрямованість чи домінуючі відносини, потрібно враховувати: а) взаємини людини з іншими людьми; б) ставлення до себе; в) відношення до предметів зовнішнього світу” [12, с.36].

Аналіз трьох груп відносин та їх впливу на формування світоглядної детермінації соціальної поведінки засвідчує, що структуру взаємодії становлять три тісно пов’язані один з одним аспекти: 1) особистість як суб’єкт взаємодії у конкретному вияві соціальної діяльності; 2) суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з індивідуальними світоглядними системами і соціально-психологічними процесами; 3) система суспільних відносин, регуляторів, сукупність правил і норм. Аналіз окремих елементів цієї тріади можливий лише за умови подальшого синтезу результатів кожного з них та розгляду як цілісного утворення, яким і є світогляд особистості. Як відомо, світогляд – різнокомпонентне, багаторівневе та функціональне утворення [13, с.75-89], що забезпечує цілісність сприйняття дійсності, адекватність реагування та змістове наповнення діяльності. Тому доцільно розглянути соціальну поведінку особистості через такі взаємопов’язані світоглядні утворення, як справедливість та свобода, що відображаються в усіх сферах структури світогляду особистості.

У ході формування соціальної поведінки індивіда особливо важливо враховувати та підтримувати в ньому почуття справедливості та внутрішньої свободи, що підносить його власну гідність, органічно поєднує з іншими індивідами в соціумі, узгоджуючи їхні інтереси та наповнюючи соціальною значущістю його діяльність. Причому цей процес є важливим у своєму становленні як на рівні ідеології держави,

так і на соціально-побутовому рівні. Недооцінювання чи нехтування будь-яких його компонентів призводить до соціального конфлікту, соціального напруження, а відповідно і до формування світогляду особистості, що не відповідає суспільним інтересам, до поширення антисоціальних настроїв. І. Кучурадзі з цього приводу підкреслює: “Якщо межі соціальних та економічних прав встановлюються без урахування основних прав людини, а виходячи з інших міркувань, то це призводить до соціальної несправедливості” [14, с.116]. Саме це, зокрема, стало однією з причин знецінення національної ідеї на індивідуальному рівні, виникнення песимістичних настроїв щодо можливості розбудови міцної незалежної держави, зневаги до загальносуспільних цінностей тощо.

З одного боку, принципово майже неможливо здійснити ієрархічну, субординативну оцінку смислових засад самореалізації особистості в різні історичні епохи, бо ці моделі самототожні, що пояснюється особливістю культурних, соціальних, політичних та економічних основ різних епох. Звідси випливає, що неможливо також розглядати, наприклад, історію становлення особистості в соціальній філософії як щось таке, що з епохи в епоху все більше і більше актуалізувалося. Неможливо, мабуть, вбачати, скажімо, у попередніх для нас епохах лише підготовку проблеми, що постала сьогодні. Правильно буде розглядати самореалізацію особистості в історії як зміну її матриць, логарифмів, моделей. При цьому кожна з них, безумовно, проходить стадії зародження, становлення, стабілізації тощо.

Якщо під таким кутом зору підійти до розглядуваного нами питання, то можемо віднайти кардинальну особливість проблеми, яка не тільки з'єднала історію формування особистості, але й роз'єднала. Її зміст – у взаємодії зовнішньої детермінації та самодетермінації в життєдіяльності індивіда, в індивідуальності особистості, в наявності або відсутності суспільного та особистісного конституювання індивідуальності, у самодостатності окремого члена суспільної системи.

Дана теза розповсюджується і на працівників органів внутрішніх справ, оскільки вони є такими ж членами суспільства, як інші індивіди.

Отже, становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда є фундаментальною проблемою суспільства, яка вирішується по-перше, етапно, від формування людини до формування працівника органів внутрішніх справ, і, по-друге, детерміновано, від створення умов для існування людини до створення умов для функціонування працівника органів внутрішніх справ.

Література

1. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М. : Мысль, 1979. – С. 114.
2. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней философии / Арсений Николаевич Чанышев. – М. : Высшая школа, 1984. – С. 224.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / Карл Поппер. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – С. 149.
4. Гуревич А. Я. Проблемы средневековой народной культуры / Арон Яковлевич Гуревич. – М. : Искусство, 1991. – С. 236.
5. Августин А. Исповедь / Аврелий Августин // Антология мировой философии : методический сборник философских текстов. – К. : УМК ВО, 1991. – Т.1. – Ч.1. – С. 168.
6. Мордвинцева Л. П. Индивидуальность в эпоху средневековья : Опицинус де Канистрис / Л. П. Мордвинцева, А. Я. Гуревич // Реф. журнал. Общественные и гуманитарные науки, 1994. – № 4. – сер. 3. Философия. – С. 199.
7. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности / Леонид Михайлович Баткин. – М. : Наука, 1989. – С. 13.
8. Гумбольдт В. Идеи к опыту, определяющему границы деятельности государства / В. Гумбольдт // Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – С. 30, 43.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена одній із основних проблем суспільства, а саме становленню працівника органів внутрішніх справ як індивіда. Мета даної статті полягає в тому, щоб акцентувати увагу на вирішенні фундаментальної проблеми суспільства: становлення працівника органів внутрішніх справ як індивіда. Автором проведено паралель між становленням працівника органів внутрішніх справ та формуванням людини як повноцінного члена суспільства.

SUMMARY

This article deals with the main problem of the society – formation of a worker of internal affairs bodies as an individual. The purpose of the article is to find the ways of solving this fundamental problem: forming the worker of internal affairs bodies as an individual. The author compares two formation processes of a worker of internal affairs bodies with a valuable member of society.

9. Сковорода Г. С. Разговор пяти путников о истинном счастье в жизни : повне зібрання творів / Григорий Савович Сковорода ; [в 2 т]. – К. : Наукова думка, 1972. – Т. 1. – С. 333.

10. Фромм Э. Иметь или быть? / Эрих Фромм. – М. : Прогресс, 1986. – С. 126, 158.

11. Фромм Э. Пути из больного общества / Эрих Фромм // Проблема человека в западной философии. – М., 1986. – С. 45, 126.

12. Мясищев В. И. Структура личности и отношение человека к действительности / В. И. Мясищев // Психология личности. – М., 1989. – С. 36.

13. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії : онтологія людини / Владислав Григорович Нестеренко. – К., 1995. – С. 75.

14. Кучуради И. Экономическое неравенство, права человека, демократия и свободный рынок / И. Кучуради // Вопросы философии. – 1993. – № 6. – С. 116.